

MƏKTƏB KİMYA KURSUNDA METALLARA AİD MÖVZULARIN MÜASİR TƏLƏBLƏR SƏVİYYƏSİNDƏ TƏDRİSİ METODİKASI

R.M. Rzayeva

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti

Xülasə: Məqalədə, metalların müasir təhsilin tələbləri səviyyəsində tədrisi zamanı nəzərə alınması vacib olan məsələlər vurğulanır, mövzu tədris edilərkən, şagirdlərin tanış olduqları yeni anlayışlar izah edilir. Sonda şagirdlərin tədris vahidi ilə əlaqəli əldə etdikləri təlim nəticələri sistemli şəkildə təqdim olunur.

Açar sözlər: strategiya, kurikulum, metal, tədris vahidi, oksidləşmə, korroziya, təlim nəticəsi.

Müasir kimya dərslərində müəllim mövzunu tədris edərkən şagirdlərə mövzuyla bağlı suallar verir, şagirdlər isə mövzuya uyğun öz mühakimələrini yürüdür, müəllim onları dinlədikdən sonra, cavablarının yanlış və ya düz olmasını müəyyən misallarla əsaslandırır. Bundan sonra şagirdlərə öyrənəcəkləri kimya biliklərini gələcəkdə necə tətbiq edə biləcəkləri haqqında məlumatlar verib şagirdlərdə marağ yaradır. Deməli müasir təlim metodları şagirdlərin təhsilin məzmununu daha yaxşı mənimsəmələri üçün onların təfəkkürünün inkişaf etdirilməsində öz müsbət təsirini göstərir.

Müasir metodların kimya dərslərinə tətbiq olunmasının, üstün cəhətlərindən biri də, dərslərin tam fəallıq şəraitində keçməsidir. Şagirdlərdə müstəqil düşüncə tərzi formalaşır, yeniliyə meyllilik artır. Müəllim şagirdlərin düşüncə qabiliyyətini inkişaf etdirmək, öyrənməyə marağ yaratmaq, yaradıcılığa həvəsləndirmək və eyni zamanda onları təlimə cəlb etmək üçün müxtəlif müasir vasitələrdən istifadə edir.

Müasir metodlar tədris strategiyasının yerinə yetirilməsinə istiqamətlənir və təlim məqsədlərinə çatmağın əsas yollarından biridir. Müasir metodlar ənənəvi təlim metodlarından bir sıra xüsusiyyətlərinə görə fərqlənir: problemlə şəraitin yaradılması, şagirdlərin bilikləri sərbəst şəkildə əldə etməsi və s. [4]

Kimya fənninin müasir tələblər əsasında tədrisi zamanı İKT vasitələrindən müntəzəm olaraq istifadə edilir. Kimya müəllimi təkcə elektron dərsləklər, tədris vəsaitləri istifadə etməməli, daim yaradıcılıq axtarışında olmalı və kimya dərslərini daha maraqlı etmək üçün vəsaitlər hazırlayıb tətbiq etməlidirlər. Şagirdlərin mövzuları elektron layihələr şəklində hazırlayıb təqdim etmələri, eyni zamanda müəllimlə şagirdlərin müxtəlif yeniliklər axtarışında olması, dərslərin tamamilə fəal şəkildə keçməsi İKT vasitələrinin üstünlüklərindən biridir. Kimya dərslərində İKT

vasitələri ilə şagirdlər informasiyalaşmış cəmiyyətin tələblərinə uyğun zəruri bilikləri mənimsəyir, kompüterdə sərbəst şəkildə yazmağı bacarır, müəllimlər tərəfindən verilən tapşırıqları vaxtında və düzgün yerinə yetirə bilirlər.

Müasir kimya dərslərində mövzudan asılı olaraq, didaktik materiallar, tədqiqat sualları, tapşırıqlar, yoxlama testləri hazırlanmalıdır. Təlim prosesində dərslər mövzunu tam əhatə etməli və elə təşkil edilməlidir ki, şagirdlərin fəallığı təmin edilsin, onları düşünməyə, verilən suallara cavab verməyə və nəticə çıxarmağa yönləndirilə bilsinlər. İKT vasitəsi ilə kimya dərslərində əyani vasitələrin ekranda göstərilməsindən, müxtəlif elektron dərsliklərdən və internetdən mövzuya uyğun şəkil taparaq yararlanmaq olar. Buna misal olaraq, metallar mövzusu haqqında məlumat verdikdə burada şagirdlər metalların şəkillərini gördükdə, onlarda mövzuyla bağlı maraq yaranır.

Kimya dərslərində müxtəlif təqdimatlardan istifadə edərək, motivasiyanı maraqlı formada təqdim etmək üçün qısametrajlı filmlərdən fraqmentlər də istifadə oluna bilər. Məsələn, "Metalların ümumi xarakteristikası", "Metalların korroziyası" mövzusunda keçdikdə «Metallar» haqqında məlumatlar vermək, metalların korroziyasına aid şəkillər göstərmək və ya təcrübələri film vasitəsilə nümayiş etdirmək təlim prosesini daha maraqlı edir. Nümunə olaraq, aşağıda göstərilən şəkili interaktiv lövhədə nümayiş etdirmək olar:

İnteraktiv lövhədən müxtəlif tapşırıqların cədvəllər, sxemlər əsasında verilməsi zamanı istifadə edilir. Məsələn: dəmir və onun birləşmələrinə aid sxemin qurulması; sxem formasında sorğu; çalışma, praktik iş, məsələ həlli

Mövzuyla əlaqəli olan praktik iş, nəzəri material, çalışma və məsələləri aşağıdakı plan əsasında tərtib etmək lazımdır.

- Dəmir (Fe) bir element kimi;
- Dəmirin (Fe) birləşmələri haqqında məlumat.
- Dəmir və onun birləşmələrinin fiziki və kimyəvi xassələri (laboratoriya müşahidələri).

- Tətbiq sahələri.

Müəllim dəmir atomunun quruluşu, təbiətdə tapılması, alınma üsulları, fiziki xassələri, oksidləri, hidroksidləri, kimyəvi xassələri, duzlarının hidrolizi, tətbiqi haqqında proqramı sxem formasında hazırlayır və dərsin izahı bitdikdən sonra şagirdlərə təqdim edir, bundan sonra şagirdlərə suallar təqdim olunur və onların cavabları yoxlanılır. Dediklərimizi ümumiləşdirərək İKT-dən istifadə olunması, kimya dərslərinin daha maraqlı və keyfiyyətli keçməsi üçün zəmin yaradır [2].

Müasir dərsləklərdə "Metallar" mövzusunə aid tədris vahidinin planlaşdırılması aşağıdakı kimi aparılır:

Tədris vahidi	Məzmun Metallar və onların xassələrinə aid diaqnostik dərslər	Standartlar 1.1.1 2.2.1	İntegrasiya F 2.1.3 B 2.1.3. F 2.2.2.	Resurslar metallara aid şəkillər, kimyəvi elementlərin dövri sistemi	Saat 1
	Metalların icmalı, təbiətdə tapılması və alınmasının ümumi üsulları	1.1.1 2.2.1 3.1.1	C.-1.2.1, Fiz.-2.1.3, Fiz.-3.1.1, B.-1.1.2.	Metal kolleksiyası, CuSO ₄ və CuCl ₂ məhlulları, dəmir lövhə və ya mismar	1
	Metalların ərintiləri	4.1.1	Fiz.-3.2.2, B.-4.1.3, İnf.-4.1.3	Ərinti nümunələri, kompüter, proyektor.	1
	Metalların ümumi fiziki və kimyəvi xassələri, Metalların elektrokim. gərginlik sırası	1.2.1 2.2.1 4.3.1	B.-1.1.2, Fiz.-2.2.2, Fiz.-3.2.2	J ₂ , S ₂ , xlorid və sulfat turşuları, NaOH məhlulu.	1
M	Metalların korroziyası, korroziyadan mühafizə	2.1.1 2.2.1 3.1.1	B.-2.1.2 ; Fiz.-3.1.1, İnf.-3.2.1,	Korroziyaya aid şəkillər, Zn və Cu lövhələr, dəmir mismarlar, CuSO ₄ və HCl .	1
E	Litium yarımqrupu elementləri. Natrium, Kalium və onların birləşmələri	2.2.1 3.1.1 4.1.1	Fiz.-3.1.1, B.-4.2.2, İ.-4.1.3	Li, Na, K, sınaq şüşələri, menzurka benzol, fenolftalein, su.	1
T	Berillium yarımqrupu elementləri. Kalsium	2.2.1 3.1.1	Fiz.-3.1.1.	Mg və Ca metalları, S ₂ , fenolftalein su, spirt lampası, HCl t.	1
A	Kalsiumun sənayedə alınan mühüm birləşmələri	2.2.1 3.1.1	Fiz.-3.1.1, B.-4.2.1, İnf.-4.1.3.	https://www.youtube.com/watch?v=D9gN0wM8qB0	1
L	Suyun codluğu və onun aradan qaldırılması üsulları	4.1.1	B.-4.2.2, İhf.-4.1.3.	Dərslək, K.E.D.S. cədvəli, plakat və şəkillər.	1
L	Bor y. q. elementləri, Alüminium və onun birləşmələri	2.2.1 3.1.1	Fiz.-3.1.1.	Alüminium NaOH, HCl və H ₂ SO ₄ , AlCl ₃ məhlulları,	1

A	Əlavə y.q.metalları- icmal. Dəmir, dəmirin oksid və hidrooksidləri	2.2.1 3.1.1	Fiz.–2.2.1.	Fe tozu, HNO ₃ , H ₂ SO ₄ , HCl, FeCl ₂ , FeCl ₃ , NaOH, NH ₄ SN məhlulları.	1
R	Çuqun istehsalı	3.2.1	C.–3.2.4.	Çuqun istehsalına aid plakatlar.	1
	Polad istehsalı	3.2.1	C.–3.2.4.	polad istehsalına aid plakatlar.	1
	Mis	2.2.1 3.1.1	Fiz.–2.2.1.	Cu qırıntıları, tozu və məftili, qatı HNO ₃ və H ₂ SO ₄ , S tozu, spirt lampası.	1
	Sink	3.1.1	F–3.1.1.	Zn qırıntıları, q. HNO ₃ və H ₂ SO ₄ turşuları, NaOH, sınaq şüşələri, S tozu, spirt lampası.	1
	Xrom	3.1.1	Fiz.–3.1.1.	Cr qırıntıları, q. HNO ₃ və H ₂ SO ₄ turşuları, xlorid turşusu, sınaq şüşələri, S tozu, spirt lampası	1

Cədvəldə qeyd edilən mövzulardan birini nəzərdən keçirək.

Mövzu:Metalların ümumi fiziki və kimyəvi xassələri. Metalların elektrokimyəvi gərginlik sırası.

Təlim nəticəsi:

- Bu mövzuda metalların fiziki-kimyəvi xassələri və onların quruluşunun xassələrinə nə kimi təsiri olduğu şərh edilir.

- Metalların elektrokimyəvi gərginlik sırasını tərtib edən, rus kimyaçısı N.N.Beketov haqqında məlumat toplayıb tədqim olunur.

- Mövzuya uyğun reaksiya tənlikləri tərtib edilir.

Təlim forması:qruplarla

Resurslar: Fe, Al, Na, K, Ca, Mg, Zn və Cu metallarından ibarət nümunələr, H₂SO₄ və HCl turşuları, J₂, S, NaOH məhlulu, metalların elektrokimyəvi gərginlik sırasına aid tərtib edilmiş cədvəl, mövzuya uyğun plakatlar.

Motivasiya:

Kimya müəllimi metal və qeyri metal nümunələrini şagirdlərə göstərir və soruşur: hansı “metal”, hansı “qeyri metal”dır?

-Göstərilən nümunələrin hansı fərqli cəhətləri var?

– Hansı xüsusiyyətinə görə,mis metallından naqillərin hazırlanmasında istifadə edilir?

– Metallardan nə üçün radiotexnika sahəsində antena kimi istifadə edirlər?

Müəllim şagirdlərin yürütdüyü fikirləri dinləyib, məlumatları dəqiqləşdirir. Müəllim, metallara xas olan metal parıltısı, civənin digər metallardan fərqli olaraq maye halda olması,metalların günəş şüasını əks etdirməsi, metalların elektrik və istilik keçiriciliyi və s. haqqında şagirdlərə məlumat verir.

Müəllim şagirdləri qruplara bölür və onlara aşağıdakı sualları verir:

I - Metalların ümumi fiziki xassələri hansılardır?

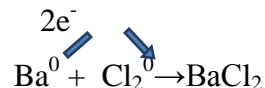
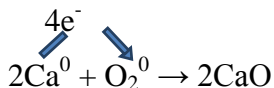
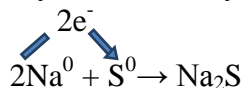
II – Metalların kimyəvi xassələri hansılardır?

III Metalların elektrokimyəvi gənginlik sırası, hansı ardıcılıqla düzülmüşdür və metalların aktivliyi soldan-sağa nə cür dəyişir?

Müəllim, şagird qruplarına sualları təqdim etdiqdən sonra 15-20 dəqiqə vaxt təyin edir. Şagirdlər qruplar üzrə işləyərək təqdimatları hazırlayırlar. Vaxt bitdikdən sonra hər qrupdan bir şagird qrup adından çıxış edir. Müəllim təqdimatları dinlədikdən sonra məlumatları ümumiləşdirir və mövzu haqqında şagirdlərin başa düşmədiyi məsələləri aydınlaşdırır.

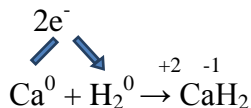
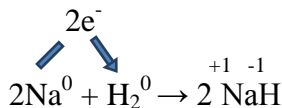
Müəllim şagirdlərə, metalların xassələrinin onların dövrü sistemdə yerləşməsiylə bağlı olduğunu bildirir. Dövrü sistemin I qrupunda plastiklikliyə malik metallar və yüngül metallar, böyük dövrlərdə isə, əsasən kövrək və ağır metalların yerləşdiyini bildirir. Metallar içərisində ən yüngül olanı (Li), çox asanlıqla əriyən (Hg), metallar içərisində ağırlığı ilə seçilən (Os) elektriki və istiliyi digər metallarla nisbətə çox yaxşı keçirən (Ag) ən çətinəriyən metal (W) (həmin xüsusiyyətinə görə işıq lampalarının hazırlanmasında istifadə olunur) metalları haqqında məlumat verir.

Müəllim metalların əksəriyyətinin kükürlə (S₂), oksigenlə (O₂), və yüksək elektromənfiliyə malik halogenlərlə şiddətli reaksiya girdiyini bildirərək aşağıdakı reaksiya tənliklərini yazır:

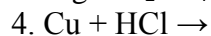
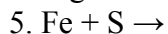
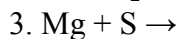
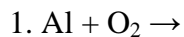

Şagirdlərin diqqətinə çatdırır ki, göstərilən reaksiya tənliklərində qeyri-metallar oksidləşdirici xassəyə malikdir. Metallar isə qeyri-metallardan fərqli olaraq reduksiyaedicilik xassəsi göstərir.

Dövrü sistemin əsas yarımqrupunda yerləşən metallar o qədər aktivdirlər ki, hidrogeni – 1 oksidləşmə dərəcəsinə kimi reduksiya etməyə malikdirlər. Aşağıdakı reaksiya tənlikləri müəllim şagirdlərə nümunə olaraq göstərir:

Müəllim yuxarıdakı reaksiya tənliyi haqqında məlumat verdikdən sonra dərslin təcrübə hissəsinə keçir[1]. Dərslin təcrübə hissəsində “Zn” metalı və “HCl” turşusundan istifadə edərək təcrübə aparır, şagirdlər isə reaksiyanın gedişini izləyirlər, sonra müəllim şagirdləri yenidən qruplara ayıraraq, aşağıda göstərilən reaksiyaları aparmağı tapşırır.

Təcrübə aparmaq mümkün olmadığı təqdirdə, müəllim həmin təcrübələrin videolentini taparaq ,elektron lövhə vasitəsilə şagirdlərə göstərməlidir. Müəllim şagirdlərin apardıqları təcrübədə və ya gördükləri videolentdə nə müşahidə etdiklərini hansı nəticəyə gəldiklərini soruşur. Şagirdlər tapşırıqları bitirib təqdim edikdən sonra müəllim ümumiləşdirmə aparır.

Müəllim şagirdlərə metalların elektrokimyəvi gənginlik sırasının rus kimyaçısı N.N. Beketov tərəfindən tərtib olunduğunu diqqətə çatdırır. Müəllim metalların elektrokimyəvi gənginlik sırasında soldan-sağa getdikcə metalların aktivlikliyinin azaldığını, hər bir metal özündən sonrakı metalı duz məhlullarından sıxışdırıb çıxardığını qeyd edir.

Müəllim dərsin sonunda şagirdlərə ev tapşırığı kimi internətdən istifadə edərək, metallar haqqında maraqlı məlumatlar toplamağı tapşırır.[3]

İstifadə edilmiş ədəbiyyat:

1. V.Abbasov, M. Abbasov, R. Əliyev, A. Əliyev və başqaları. 9-cu sinfi üçün dərslik. Bakı, 2009, səh. 64-65

2. <https://muallim.edu.az/www.old/axiv/2012/04/19.htm>.27yanvar, 2012 ci il. № 4.

3. Ş.Mustafa, İ. Lətifov. 9-cu sinfi üçün Kimya fənni üzrə dərsliyin metodiki vəsaiti. Bakı, 2020, səh.42-43

4. F.İbrahimov, R.Hüseynzadə. Pedaqogika. Bakı, 2012, I hissə, səh. 624-625.

R.M. Rzaeva

Методика обучения металлам на уровне современных требований в школьном курсе химии

РЕЗЮМЕ

В статье говорится об особенностях преподавания металлов на уровне требований современного образования и о важных вопросах, на которые необходимо обратить внимание. Также разъясняются новые понятия, с которыми ученики знакомятся во время преподавания тем. В конце дается относящаяся к единице преподавания система результатов обучения которые приобрели ученики. Перевод ключевых слов на русский, английский языки.

Ключевые слова: стратегия, редуктирование, коррозия, курикулум, металл, единица преподавания, результаты обучения.

R.M. Rzaeva

Methods of teaching metals at the level of modern requirements in the school chemistry course

SUMMARY

The article highlights the important issues that need to be taken into account in the specifics of teaching metals at the level of modern education. It also explains new concepts that students are familiar with when teaching topics. Finally, a system of learning outcomes obtained by students per unit of instruction is presented..

Key words: Strategy, curriculum, metal, training unit, deoxidant, corrosion, the result of training.